

www.ketab.ir

دکتر منصور مهرنگار
عضو هیات علمی
دانشگاه تربیت مدرس

مثنوی

سرشناسه: مهرنگار، منصور، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور: مهرنگاری / نگارنده منصور مهرنگار.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دفتر نشر آثار علمی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۴۵۰ ص.: مصور.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۸۹-۰۶-۹
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: مهرها -- ایران -- یزد
شناسه افزوده: دانشگاه تربیت مدرس. مرکز نشر آثار علمی
شناسه افزوده: دانشگاه تربیت مدرس. مرکز نشر آثار علمی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ م ۹ م/۶۲۵۳ CD
رده‌بندی دیویی: ۷۳۷/۶۰۹۵۵۹
شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۴۷۲۹۳

مهرنگار: تجلی معنوی، زیبایی بصری
نگار: دکتر منصور مهرنگار
ویراست ادبی: حبیب‌الله مهرجو
ویراست فنی: سوما فروهی
طراح جلد: دکتر منصور مهرنگار
حروفچینی: بیباک
شماره انتشار: ۲۰۷
شماره پیاپی: ۲۰۷
تاریخ انتشار: ۱۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰

ISBN:978-600-7589-06-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۸۹-۰۶-۹

نوبت چاپ: اول
کارشناس اجرایی: مرسته برتجی
ناظر چاپ: مصطفی جانجانی
لیتوگرافی: ایران گرافیک
چاپ و صحافی: آفتاب
مرکز پخش: تقاطع بزرگراه‌های آل‌احمد و دکتر چمران،
ناشر: دانشگاه تربیت مدرس، مرکز نشر آثار علمی، صندوق پستی: ۳۱۸-۱۴۱۱۵
تلفن: ۸۲۸۸۳۰۹۶ دورنگار: ۸۲۸۸۳۰۳۲
بها: ۳۲۰۰۰۰ ریال

استفاده از آثار منوط به مجوز کتبی نگارنده است.

مقدمه

بخش اول

تعاریف

فصل اول: کارکرد معنوی مهرها

صداقت و امانتداری: راستی نیت - راستی در گفتار - صداقت در کار - فدا به عهد - عبودیت، بندگی و احساس ناتوانی در مقابل خداوند - طلب بخشش و مغفرت از خداوند - استناد - غماد و غمادپردازی

فصل دوم: ابعاد چندگانه

مهر بیانگر کارکردی آیینی اساطیری (نقوش رمزها) - مهر با کارکردی طلسم گونه - مهر به عنوان عامل اعتباربخشی و سندیت - مهر به عنوان نشان خاص - مهر به عنوان امضا - مهر به عنوان برگ هویتی - مهر به عنوان بازتاب روایت و حادثه - مهر با کاربرد تملک - مهر به عنوان ابزاری مهم در مبادلات تجاری - مهر به عنوان عاملی برای واکاوی تاریخی - مهر به عنوان هویت صنفی - مهر به عنوان یک رسانه فرهنگ - مهر با بیان فرهنگ نگارگری (انتوگرافیکال) - مهر و سجع، نمودی از تکنواره ها (مونیوگرافیکال) - مهر دارای ساختار نشانه شناسانه - مهر، باسمه (گراوور)

فصل سوم: تعدد و تنوع نام های مهر

مهر جم و مهر سلیمان - مهر نگین، خاتم نگین، خاتم - گل مهر - مهر خاتم - گل مهر (گل سرخ) - مهر ارغون - مهر سرخ (دامگا) - آل تمغا - مهر ضمه - رقم - نشان - مهر آسگدار - سجع یا سجع نشان

بخش دوم

فصل اول: مهر و هویت اجتماعی

تقسیم‌بندی مهرها: مهرهای رسمی و سلطنتی - مهرهای شخصی (غیر رسمی) - قشر عام (عوام) - افراد مورد وثوق و معتمد (خبرگان مردمی) - ریش‌سفیدان - سادات - روحانیون و وعاظ دینی - کسبه معتبر - میراب‌ها

فصل دوم: انواع نشان و مهر در فرهنگ عامه

مهر خرمن (مهر انبار) - مهر داغ مهر انگشت - مهر انگشتی‌ها: شانه‌ی مهر - تاج مهر - نگین - مهر آویزه‌ای (مهر حلقه‌ای) - مهرهای کوبه‌ای - مهرهای چند لته‌ای - مهرهای پیشانی

بخش سوم

فصل اول: جنس مهرها

مهرهای سنگی: از منظر ارزش مادی - از منظر برداشت‌های عامه‌ای از ساخت فرهنگ، اعتقادات و باورهای قومی و قبیله‌ای - از منظر تأکیدات و توصیه‌های دینی در دین اسلام - مهرهای فلزی: به صورت ساده و عاری از تراش بصری - به صورت نیمه حرفه‌ای و توجه به رعایت نسبی اصول خطاطی و نقش‌پردازی - به صورت کاملاً حرفه‌ای و هنرمندانه و با رعایت کامل اصول خطاطی و نقش‌پردازی

فصل دوم: انواع مهرها

مهرهای منقور مسطح (استامپی) - مهرهای استوانه‌ای (سیلندری) - گل مهرها - مهر انگشتی (انگشت)

فصل سوم: گوناگونی شکل

شکل بیضی - شکل مربع - شکل مستطیل - شکل دایره - شکل مثلث - شکل هشت گوشه در قالب مربع - شکل هشت گوشه‌ی کشیده در قالب بیضی - شکل هشت گوشه در قالب مربع - مستطیل - شکل گلابی (سروی) - شکل گل مانند - اشکال تزئینی و نمادین

فصل چهارم: روش‌های ساخت

روش «سوادنگاری» (مثبت‌نگاری) - روش «بیاض‌نگاری» (منفی‌نگاری)

فصل اول: دارندگان مهرها - فاقد جنبه‌های نمادپردازیانه

نوشته‌های ساده - شیوهی نگارش ساده و ابتدایی و عاری از نقش‌پردازی (بدون رعایت اصول حاکم بر شیوهی نگارش) - نام - سجع آقایان - سجع خانم‌ها (بانوان) - اسم و عنوان خانوادگی - منقوش و رعایت کامل اصول خطاطی (حسن‌نویسی) - ابن + نام دارنده‌ی مهر - نام دارنده‌ی مهر + نام پدر + عنوان خانوادگی - ابن + اسم پدر + نام دارنده‌ی مهر + عنوان خانوادگی - نام دارنده‌ی مهر + ابن + اسم پدر + اسم پدر بزرگ

فصل دوم: دارندگان مهرها - فاقد جنبه‌های نمادپردازیانه

عَبْدُ + نام دارنده‌ی مهر - عَبْدَةُ + نام دارنده‌ی مهر - ابن + نام پدر - عَبْدُ + نام دارنده‌ی مهر + نام خانوادگی - عَبْدَةُ + نام دارنده‌ی مهر + ابن + نام خانوادگی - عَبْدَةُ الضَّعِيف + نام دارنده‌ی مهر - عَبْدُ الضَّعِيف + نام دارنده‌ی مهر - الْحَقِير + عَبْدُ + نام دارنده‌ی مهر - الْعَبْدُ الْفَقِير + نام دارنده‌ی مهر - الْعَبْدُ الْمَذْنِب (بنده‌ی گناهکار) + نام دارنده‌ی مهر - الْعَبْدُ الْغَنِي + نام دارنده‌ی مهر - الرَّاجِي + اسم + نام خانوادگی - الرَّاجِي + نام دارنده‌ی مهر + ابن + نام پدر - الرَّاجِي (امیدوار) - عَبْدُ الرَّاجِي + نام دارنده‌ی مهر - الرَّاجِي + اسم + نام خانوادگی - الرَّاجِي + نام دارنده‌ی مهر + ابن + نام پدر - الرَّاجِي (امیدوار به خداوند بی‌نیاز) + نام دارنده‌ی مهر + ابن (بن) + نام پدر - الرَّاجِي إِلَى اللَّهِ الْغَنِي + نام دارنده‌ی مهر - الرَّاجِي إِلَى اللَّهِ + عَبْدُ + نام دارنده‌ی مهر - الرَّاجِي إِلَى اللَّهِ + نام دارنده‌ی مهر + ابن + نام پدر - الرَّاجِي إِلَى اللَّهِ + نام خانوادگی - الرَّاضِي بِالْقَضَا (راضی به تقدیر و قدر) - حَسْبِي (خدا مرا کافی است و او بهترین مدافع ماست) - عَبْدُ + نام دارنده‌ی مهر - شُكْرُ مِنَ اللَّهِ الْكَرِيم (سپاس از خداوند بخشنده) + نام دارنده‌ی مهر - اميد ز شفاعت دارد + نام دارنده‌ی مهر - كُلُّ نَورٍ فِي كُلِّ أَمْرٍ رَبِّهِ (همه‌ی نور در هر کار خداوند است) + نام دارنده‌ی مهر

فصل سوم: القاب

القاب مردمی - القاب منتسب به محسِنین، مداحان و علماء - القاب منتسب به سادات - القاب منتسب به صنوف و شغل خاص - القاب منتسب به خوشنویسان و خطاطان - القاب منتسب به سر هیئت‌ها

هم‌نشینی نام الله در کنار نام پنج تن آل عبا: الله + مُحَمَّد (ص) + علی (ع) - الله + مُحَمَّد (ص) + علی (ع) + فاطمه (س) + حسن (ع) + حسین (ع) - حضرت مُحَمَّد (ص) - پیرو دین مُحَمَّد (ص) + نام دارنده‌ی مُهر - پیرو دین نبی + نام دارنده‌ی مُهر- مُحَمَّد (ص) - یا مُحَمَّد - یا مُحَمَّد + نام دارنده‌ی مُهر - یا مُحَمَّد آذرکُنی (ای محمد (ص) مرا دریاب) - یا احمد (ای مورد حمد و ستایش قرار گرفته) - یا احمد + عنوان خانوادگی - یا احمد آذرکُنی - یا ابوالقاسم آذرکُنی - یا ابوالقاسم - یا حَبِیبُ اللهِ - یا مُحَمَّد بن عبدالله - اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ (خداوند! بر محمد و آل ایشان درود بفرست) - مُحَمَّد رَسُوْلُ اللهِ (محمد (ص) فرستاده خداوند است) - مُحَمَّد أَشْرَفُ الْمَرْسَلِیْنَ (محمد (ص) برترین رسولان است) - مُحَمَّد نَبِیُّ اللهِ (محمد (ص) پیامبر و فرستاده خداوند است) - صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ (بر خاندان محمد (ص) بفرست) - بنده‌ی آل محمد (خادم و نوکر خاندان محمد (ص) + نام دارنده‌ی مُهر- عبده من عبید محمد بنده و خادمی از خادمان محمد (ص) - امید ز شفاعت محمد دارد + نام دارنده‌ی مُهر- سرمه‌ی چشم خاک نعلین محمد + نام دارنده‌ی مُهر - تاج سر ایشان محمد - جهان روشن شد از نور محمد - شرف بر انبیا دارد محمد - فرق بر فکین مسند تاج ملک سر انبیاء محمد - آفتاب برج عصمت یاسمن - حضرت علی (ع) یا علی (طلب درخواست و اجابت) - یا عَلِیُّ آذرکُنی (ای آقا به فریادمان برس) - یا اَسَدُ اللهِ (ای شیر خدا) - یا اَسَدُ اللهِ الْغَالِبِ (ای شیر خدا که همیشه افرازی) - یا شاه نجف (ای آقا و شاه نجف) - یا صاحب ذوالفقار (ای حامل و دارنده‌ی ذوالفقار - یا شاه ذوالفقار (ای شاه شمشیر ذوالفقار - نام دارنده‌ی مُهر- یا آبائُرَاب - عَلِیٌّ مَعَ الْحَقِّ وَ الْحَقُّ مَعَ عَلِیٍّ (حق و حقیقت با علی و علی خود حق است) - عَلِیٌّ مَعَ الْحَقِّ (هدف علی (ع) حق و با حق بودن است) - لَاسَیْفٌ إِلَّا ذُو الْقِفَارِ (نیست شمشیری برنده‌تر از ذوالفقار) - یا یَاقُتَبُ الرُّمَّانِ (به کسی که کشته شد در کعبه) - مُحِبُّ عَلِیٍّ فِي الْجَنَّةِ (دوستدار علی (ع) یا یگانه‌ی در بهشت دارد) - شوم خاک پای علی + عنوان خانوادگی بنده‌ی شاه ولایت - یا ابوالْحَسَنِ - یا ابوالْحَسَنِ آذرکُنی - نَادِ عَلِیًّا فَطَنَكَ رَبُّی (ندا بدم علی را که مظهر شگفتی‌هاست) - صِرَاطُ عَلِیٍّ حَقُّ مَسْئَلَةٍ (راه علی حق است که ما بر آن تمسک جسته‌ایم) - غلام علی - حضرت امام حسن (ع) : اِنَّ الْحُسَيْنَ مِصْبَاحَ الْهُدٰی وَ سَقِیْنَةُ النَّجَاةِ (همانا حسین (ع) چراغ هدایت و کشتی نجات است) - حُسَیْنٌ مِنِّیْ وَ اَنَا مِنْ حُسَیْنٍ (حسین از من است و من از حسینم) - یا امام حسین (ع) - یا حُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ - یا اَبَاعَبْدِاللهِ ه - یا اَبَاعَبْدِاللهِ الْحُسَیْنِ - قَالَ اَبِی عَبْدِالله - پیرو دین حسین + نام دارنده‌ی مُهر - خاندان حسین + عبده + نام دارنده‌ی مُهر - کلب (سگ) حسین + نام دارنده‌ی مُهر- چه غم دارم که همنام حسینم/ گر از معصیت در شور حسینم - بود نور چشم محمد حسین - حضرت امام حسن (ع) : حسن بن علی - یا زهرا

حضرت امام زين العابدين (ع) - يا امام زين العابدين أدركني - حضرت امام محمد باقر (ع) : يا امام محمد باقر- يا باقر العلوم - حضرت امام جعفر صادق (ع) - حضرت امام رضا (ع): يا علي رضا - يا امام رضا - علي بن موسى الرضا، الرضا المرتضى - حضرت امام محمد تقى (ع): يا امام جواد (يا امام محمد جواد) - يا امام محمد تقى - يا امام محمد تقى أدركني - حضرت امام على النقى (ع) - حضرت مهدي (عج): يا صاحب الزمان - قائم آل محمد - يا

امام محمد مهدی - حضرت علی اکبر (ع) - حضرت ابراهیم: ابراهیم (ع) - سَلَامٌ عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ (سلام و درود بر ابراهیم باد) - یا ابراهیم - وَاتَّخَذَ اللَّهُ اِبْرَاهِیْمَ خَلِیْلًا (و خداوند ابراهیم را دوست خویش قرار داد)

بخش هفتم

۲۱۵

۲۱۷

مقدمه

۲۲۱

فصل اول: نماد - گل

گل سه گلبرگ: نقاط کوچک منظم و نامنظم با رعایت فواصل که شکل کاملاً انتزاعی از یک گل است - گلبرگ‌های طبیعی‌تر و قرار دادن دایره در قسمت مرکزی گل - ساختاری کاملاً انتزاعی با رویکرد تزیینی - گل چهار گلبرگ - دایره کوچک که هم‌نشینی‌شان در کنار هم مثلثی را تداعی می‌نماید - دایره کوچک متصل یا منفک از هم - گل‌های به هم چسبیده و انحناهای بیشتر در باز نمود گل طبیعی - گلبرگ‌هایی با افت و خیز بصری در نوع طراحی و تأکید بر قسمت داخلی گلبرگ‌ها - گل‌های منظم و تأکید بر قسمت داخلی گل - گلبرگ‌هایی با ساختاری کاملاً انتزاعی که چهار گلبرگ را تداعی می‌نماید - گل پنج گلبرگ: دایره نامنظم (نقطه صاف) - گلبرگ‌های به هم چسبیده و گرد - گلبرگ‌های منظم و کشیده (بیضی‌گونه) - گلبرگ‌های بازتابی از طبیعت (طبیعی‌تر) - گلبرگ‌های کنار هم قرار گرفته با فواصل نامنظم - رویکرد بصری کاملاً طبیعت پردازانه - گل شش گلبرگ: ساختار انتزاعی و دایره ساده تکرار شده به صورت منظم، بدون تکرار دایره در مرکز - ساختار انتزاعی، دایره ساده تکرار شده و قرارگیری دایره کوچک در وسط نقش - گلبرگ‌های متنوع با کشیدگی و جذابیت طرح - گلبرگ‌های نزدیک شده به طبیعت واقعی - گلبرگ‌های جدا شده (سه تایی) از محور مرکزی نقش - گل هشت گلبرگ - گل چندین گلبرگ - گل نیلوفر آبی - نقش اسلیمی: اشکال ساده‌ی منشعب از نقش اسلیمی - برگرفته از نقش اسلیمی «دهن اژدري (اژدها)» - به صورت حرکات منحنی وار (اسپیرالی) - منحنی - اسپیرال (مبنای اولیه‌ی طراحی اسلیمی) - پاره خط‌های منحنی تکرار شده بر سطح مهر (گاه در اختلاط باهم) - مارپیچ (اسپیرال)‌های اسلیمی گونه‌ی تکرار بر پهنه‌ی مهر - مارپیچ‌های اسلیمی گونه‌ی تکرار شده و تلفیق با گل‌های چند گلبرگ - منحنی (اسپیرال) گسترده شده و منفرد و تزیینات و بدایر روی بند آن - ترکیبات متنوعی از گل و برگ با رعایت ساختار نقش گل اسلیمی - رعایت کامل اصول طراحی نقش اسلیمی.

۲۲۱

فصل دوم: نمادهای حیوانی

نقش ماهی - پرنده - نقش شیر و خورشید - شیر و خورشید با کارکرد نقش سلطنتی - شیر و خورشید با کارکرد نمادین و فولکلوریک - شیر و خورشید با کارکرد مذهبی آن

ایهام نوشته - ایهام - تصویر : گنبد و مناره‌ی بزرگواران دینی - نقش خورشید

263

مقدّمه

ارزش کاربردی خوشنویسی: کاربرد اقلام مختلف بر روی کاغذ و احواس شخصی و تعلق بصری افراد دارندهی مُهرها - دوره‌ی به‌کارگیری اقلام خوشنویسی با توجه به گستردگی آن در سطح جامعه - (نظمه‌ی بیانی) (فرم - ساختار) با بیان (کارکرد و محتوا) - خط ثلث: چینش حروف و کلمات با یک خط کرسی و یک محور عمودی - یک خط کرسی و چهار ردیف: حروف با چینش براساس محورها، توازنی خاص به اثر بخشیده‌اند - دو خط کرسی و یک محور عمودی - سه خط کرسی و محورهای کوتاه و بلند از نظر بصری - سه خط کرسی و چهار محور عمودی - چهار خط کرسی و دو محور عمودی با رعایت فواصل معین و قرینه‌وار - چهار خط کرسی و یک محور عمودی - چهار خط کرسی و سه محور عمودی - پنج خط کرسی و چهار محور عمودی که ساختاری قرینه‌وار را تداعی می‌نماید - سه خط کرسی و پنج محور عمودی - شش خط کرسی و سه محور عمودی - چهار خط کرسی و شش محور عمودی - شش خط کرسی و چهار محور عمودی - پنج خط کرسی و شش محور عمودی - هفت خط کرسی و شش محور عمودی - هفت خط کرسی و هفت محور عمودی - کرسی‌بندی و محوریت عمودی و مورب - خط نسخ: یک خط کرسی و در قالب نوشته‌های عادی و به دور از رعایت اصول فنی در نگارش - سه خط کرسی و فاقد کشیدگی در محور عمودی - سه خط کرسی و توجه به حروف کشیده در ساختار عمودی و رعایت اصول خط - اغراق در کشیدگی حروف در این خط و به‌نوعی خرق عادت - چینش حروف در قالب خط طغری (طغری‌نگاری) - خط نستعلیق: متناسب‌بودن با زبان غنی فارسی - هماهنگی در حروف و کلمات - همبستگی فضای منفی و مثبت - اعتدال در ضخامت و نازکی - حسن مجاوزت - قوس و دورها به‌عنوان حرکت بصری و بیانگر سنت تصویری - بیانگر حس موسیقایی - هم‌نشینی و هماهنگی با نقش اسلیمی

کتیبه‌نگاری: هم‌نشینی نقش و نوشتار - ترکیب برخی حروف با نقش (اسلیمی) - استعاله‌ی بصری خط و نقش - شیوه‌ی متلاصق نویسی: هم‌سنگی حروفی که قابلیت کشیدگی دارند (جهت ساختار کلی مُهر، به‌گونه‌ای‌ها حرکات مدور (بیضی) و راست گوشه (مربع) هم‌سنگ باشند) - چینش

حروف به قصد ایجاد توازن و تعادل بصری - چینش حروف و کلمات برای ایجاد حس قرینگی - چینش حروف با تأکید بر محوریت عمودی - کشیدگی حروف دارای قابلیت کشیدگی و تقسیم فضای کلی مُهر به دو فضای متنوع - خلق جلوه‌های بصری در حروف به قصد هم‌سنگ کردن با حرکت بصری حروف دیگر - چیدمان حروف گرد در پایین مُهرها و هم‌سنگ با جهت منحنی بیضی و مربع - چیدمان حروف گرد در پایین مُهر و هم‌سنگ با حرکت بصری قطع و تقسیم فضای مُهر به دو قسمت - قرارگیری حروف گرد در پایین مُهر و تأکید بر حروف کشیده به‌عنوان فضای مقسّم - بدایع‌نگاری (بدیع‌نگاری)، نوآوری در حروف با تکیه بر ساختار آن؛ ترکیب حروف در قالب دایره و تأکید بر هدایت حروف به مرکز دایره - کشیدگی حروف در تناسب با شکل کلی مُهر - چیدمان حروف و کلمات در حول محور قطع مُهر - تأکید بر حروف گرد در پایین مُهر و خلق جلوه‌های بصری - کشیدگی و امتداد حروف و اتصال به حروف دیگر - چیدمان و ترکیب حروف در قالب شبکه‌های منظم عمودی و افقی (شطرنجی) - ایجاد شبکه‌های منظم منبسط با حروف کمتر - ایجاد شبکه‌های منظم با حجم حروف بیشتر - ایجاد شبکه‌های منظم با گستردگی بیشتر حروف و کلمات - ایجاد قرینگی با چیدمان حروف مشابه از کلمات متفاوت در جهت دیگر مُهر - تأکید بر حروف کشیده‌ی «الف» - تأکید بر حرف «لا» و اتصال به حرف «الف» از کلمات دیگر - کشیدگی حرف «لا» و تشکیل نقش به‌واسطه‌ی کشیدگی در امتداد کلمه - حروف‌نگاری کلمه‌ی مقدس «الله» و تکرار آینه‌گونه در قسمت بالای مُهر - تأکید بر ساختار بی‌نظمی چینش کلمات به‌صورت متناوب و تأکید بر ساختار نقش‌گونه‌ی تقسیم فضای مُهر با تنوع در طراحی حروف متفاوت - کشیدگی حروفی به‌عنوان نقش - تشکیل نقش از حرفی واحد - تنوع بصری در نوع چینش و شکل حروف و خلق فضایی هنرمندانه - سجح‌های خاص با ساختار حروف کارانه به‌عنوان بیضی - مثنی‌نگاری (زوج‌نویسی): انعکاس آینه‌وار با تغییر زاویه - تکرار کلمه به‌صورت آینه‌وار و تکرار فضای خلق شده - مثنی‌سازی واکنش ترکیب (در حروف و کلمات) - فشردگی و انقباض بصری نوشتار به‌عنوان عامل جذابیت‌بخشی: توجه به نوع حرکت حروف و ساختار آن در حروف عمودی - توجه به نوع حرکت حروف و ساختار آن در چینش با تأکید بر حروف گرد - تقسیم پهنه‌ی مُهر به دو قسمت برای ایجاد تنوع بصری - چیدمان حروف در وسط مُهر (انقباض بصری) و منعطف کردن و تقلیل فشار بصری با نقوش - انبساط بصری در چینش حروف و کلمات: تقسیم سواد (مثبت و منفی) به صورت یکپارچه - غلبه‌ی فضای بیاض (منفی) بر سواد (مثبت، سیاهه حروف) و فضایی منبسط‌تر - رعایت قواصل بین کلمات (حس نوآوری) - توجه به حروف کشیده: در حروفی که دارای ساختاری کشیده هستند - حروفی که دارای قالب‌های متنوع در طراحی می‌باشند - محل اتصال حروف کشیده بر پهنه‌ی مُهرها و تقسیم فضاهای بصری - تقسیم فضای مُهر به دو قسمت - تقسیم فضای مُهر به سه قسمت - به‌صورت دو حرف کشیده در بالای مُهر - کشیدگی حروف در بالا و پایین و تقریباً وسط مُهر - تقسیم فضای مُهر به دو نیمه‌ی مساوی با قرار دادن حرفی کشیده در وسط مُهر - قرارگیری حرف کشیده در یک سوم پایینی مُهر - توجه به چینش حروف با توجه به زوایای حروف - توجه به حروف و چینش آنها به‌عنوان عامل القای ریتم و یکدستی: محوریت عمودی در القای ریتم با تأکید بر کشیدگی حرف «الف» - محوریت افقی با تأکید بر حروف گرد - محوریت افقی با تأکید بر حروف کشیده - ایجاد حس ریتمیک با تأکید بر کلمات مشابه - تأکید بر نوع طراحی خاص از کلمات و هم‌سنگ کردن با حروف گرد در پایین مُهر - تکرار الگوی دایره (الگوی مینا) به‌عنوان عامل وحدت‌بخشی: عناصر ملموس - عناصر ناملموس - سوار کردن برخی از حروف بر روی همدیگر: حجم کمتری از حروف و ایجاد توازن و تعادل در مُهر - تغییر در اندازه‌ی حروف و هم‌سنگ کردن با ساختار مدور قطع بیضی در بالای مُهر - سوار کردن حروف بر حرفی کشیده -

سجع - محل زدن مهر؛ در قسمت تاج سند - در قسمت حاشیه سندات - قیام نشان گذاردن؛ اطعرا - توشیح - ایجاز در توقیعات : عبارت «صحیح است» - کلمه «صح» در آخر متون - کلمه‌ی «صحیح» در هم نشینی با نام دارنده‌ی مهر - عبارت «صحیح است، خلاف ندارد» - عبارات متنوع که در آن جمله «صحیح است» استفاده گردیده است - کلمه‌ی «اعترف» بدون نام مرده می باشد - عبارات مکمل - عبارت «اعترف بما فيه» (اعتراف دارم به آنچه در آن است) - عبارت «اعترف (اعترفت) بما فيه لَدَيَّ» (آنچه در نزد است اعتراف می نمایم) - عبارت «اعترف بما رَقَمَ فيه لَدَيَّ» (به آنچه رقم زده اعتراف می نمایم) - عبارت «اعترف بما رَقَمَ فيه لَدَيَّ حرّره» (به آنچه در نزد نوشته شده، اعتراف می نمایم) - عبارت «اعترف بالمصالح بجمیعها و من فيه لَدَيَّ» (به همه مصالح را اعتراف می نمایم) - عبارت «اعترف بجمع ما رَقَمَ فيه لَدَيَّ حرّره» (به همه آنچه در نزد است و نوشته شده، اعتراف می نمایم) - عبارت «اقْرُ بما رَقَمَ فيه لَدَيَّ» (به آنچه در نزد نوشته شده، اعتراف می نمایم) - عبارت «اقْرُ بما رَقَمَ فيه لَدَيَّ حرّره» (به آنچه در نزد نوشته شده، اعتراف می نمایم) - عبارت «الاقْرُ كما رَقَمَ فيه لَدَيَّ» (به آنچه در نزد نوشته شده، اعتراف می نمایم) - عبارت «الاقْرُ كما رَقَمَ فيه لَدَيَّ حرّره» (به آنچه در نزد و تحریر گردیده، اعتراف می نمایم) - عبارت «اقرّ و اعترف بما فيه لَدَيَّ» (به آنچه در نزد است اقرار و اعتراف می نمایم) - عبارت «الأقْرُ كما رَقَمَ فيه لَدَيَّ الأقلّ حرّره» (به آنچه در نزد کوچکترین نگاشته شده، اقرار دارم) - عبارات متنوع با کلمه‌ی «أقرّ» و «الأقْر» در ابتدای متون - عبارت «اعترف بما رَقَمَ فيه» (به آنچه نوشته شده در آن، اعتراف می نمایم) - کلمه‌ی «الأحقّر» (حقیر و نیازمند لطف الهی) در آخر عبارات - کلمه‌ی «الأقل» (کمترین) در آخر عبارات - عبارت «اعترف فيما لَدَيَّ» - عبارت «اعترف بالوصولِ لَدَيَّ حرّره» (به رسیدن آن نزد آنچه نوشته شده اعتراف می کنم) - عبارات متنوع که در آن کلمات «اعترف»، «اعترفا» و «اعترفت» با متون متنوع به چشم می خورد - توقیعات تصدیق ازدواج یا نکاح - عبارات

اعتراف به جاری شدن صیغہی نکاح - با کلمہی آغازین عبارت مانند «وَقَعَّ» و «وَقَعْتُ» و «قَدْ وَقَعْتُ» - مطابق است - عبارت‌های «سواد (سیاہه یا نوشته) مطابق اصل است» و «مطابق با اصل است» - کلمات «مُطَابِقٌ»، «طِبَاقٌ» (مطابقت) در عبارات - عبارت‌های مختلف با تأکید بر کلمہی «أصل» - توقیع زیارت - عبارات «مِنَ الشَّاهِدِينَ» و «مِنَ شَاهِدِينَ» (از جماعت شہادت دہندگان بہ درستی متون نگاشته شدہ) - عبارت «مِنَ الشَّاهِدِينَ» و کلمات مکمل دیگر - نام دارندہ سجع با کلماتی مانند: «إِنْ»، «أَقْلَ» و «أَقْلُ الْحَاجِّ» - عبارت «وَقَعَّ مَا فِيهِ لَدَيَّ» (بہ آنچه نزد تو بود، واقع گردید) - عبارت «وَقَعَّ جَمِيعَ مَا رَقَمَ فِيهِ لَدَيَّ» (ہمہ آن چیزی کہ مرقوم شدہ بود، واقع گردید) - عبارت «وَقَعَّ مَا فِيهِ لَدَيَّ لَدَى حَرَزَةٍ» (بہ آنچه در نزد است و نوشتہ شدہ، واقع گردید) عبارت «وَقَعَّ جَمِيعَ مَا رَقَمَ فِيهِ لَدَيَّ حَرَزَةٍ» (بہ ہمہ آنچه در آن نوشتہ شدہ بود، واقع گردید) - عبارت «قَدْ وَقَعَّ جَمِيعَ مَا رَقَمَ فِي لَدَيَّ» (قطعاً آن چیزی کہ در آن نوشتہ شدہ بود، واقع گردید) - عبارت «وَقَعْتُمَا رَقَمَ فِيهِ لَدَيَّ حَرَزَةٍ» - عبارات متنوع - اِطْنَاب (کلی گویی) در توقیعات - شیوہی خطاطی (نوع نگارش) - رعایت قواعد و اصول حاکم خوشنویسی - خط تحریری شخص - دست‌نویس - شیوہ‌های رایج خطاطی بر پهنہی اسناد - خطِ سیاق (سیاق) (سیاقه‌نویسی) - خط نسخ - خط شکستہی نستعلیق - خط ثلث - خط رقعه - خط تعلیق - خط توقیع

۴۱۱

فصل دوم: نکات دیگر

سجع‌نگاری بر روی پاکت‌نامہ‌ها - نشاندن سجع بر پشت اسناد و قبالہ‌ها - شمعہی تنظیم اسناد - عدم اعتبار اسناد و قبالہ‌ها

۴۱۷

منابع

۴۲۳

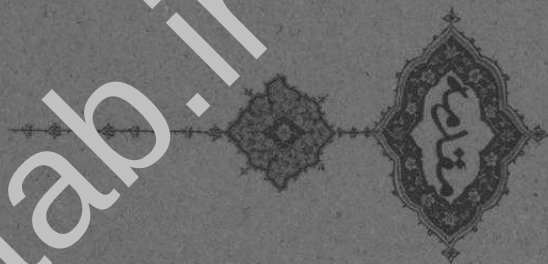
نمایہ آیات

۴۲۷

نمایہ اعلام

۴۳۱

نمایہ موضوعی

در طول تاریخ انسان‌ها به مدد قوه‌ی تخیل، تفکر و قوه‌ی آفرینش، گونه‌ای از خداوند در آنان به ودیعه گذاشته شده و همچنین به خدمت‌گرفتن مواد مختلف، صنعتی را به وجود آورده‌اند که بازتاب تفکرات، باورها و اعتقادات می‌شان است. گونه‌ای از هنرهای رایج که به «هنرهای عامه»^۱ شهرت یافته، دل‌دادگی و عشق به خداوند و ائمه‌ی اطهار را در قالب بستری گسترده از مواد و ابزار مختلف ارائه داده که یکی از مهم‌ترین آنها، سنت «مُهرنگاری»^۲ می‌باشد. در تقسیم‌بندی هنرها که شامل «هنرهای زیبا»، «تجاری» و «کاربردی» است، این گونه از هنر که گونه‌ای از هنرهای ناب سنتی است، در قالب «هنرهای کاربردی»^۳ قرار می‌گیرد.

از منظری دیگر، آثار خلق شده در عرصه‌ی فرهنگ و هنر عامه، به آثار «اتنوگرافیک»^۴ ساختار می‌یابند. آثار خلق شده در عرصه‌ی فولکلور فرهنگی و هنری را می‌توان در عرصه‌ی «مونوگرافیک» نیز مورد بررسی و مطالعه قرار داد که شامل آثار خلق شده در حوزه‌ی عامه است. مُهر به عنوان شیئی اقتصادی - آیینی، دو ساحت از ارزش‌های نمادین جامعه را در خویش متجلی می‌سازد. ارزش‌های اجتماعی - اقتصادی مالکیت، به یاری ارزش‌های دینی - آیینی بنیانی استوارتر می‌یابند.

1. Seal Printing
2. Folk Arts
3. Applied Arts
4. Ethnographic

تاریخ این هنر با تمام فراز و نشیب‌هایش، هدفی جز اتصال و اتکال به نیروی الهی ندارد و «صدق و تأیید» که هدف و محتوای این هنر و خرده‌فرهنگ است، مودت، دوستی و وفای به عهد و پیمان را صحنه می‌گذارد. هنر - صنعت مهر و مهرنگاری - با توجه به هدف استفاده آن در خود دارای پندها، اندرزها، تأکید در رعایت اصول اخلاقی در تعهد و میزان آن می‌باشد. هدف از این نوشتار، جستاری تحلیلی‌گرایانه در باب این سنت، دستیابی به شیوه‌های متنوع در چگونگی خلق و ارائه آثار، چگونگی به خدمت گرفتن شیوه‌های نوشتاری و نمادهای رایج در هنر ایران، بررسی ریخت‌شناسانه و زیبایی‌شناسی سجع‌ها و چگونگی استناد به خداوند و کلام معصومین - علیه‌السلام - در قالب نوشتاری می‌باشد. این مجموعه حاصل گردآوری^۱ ۴۰۰۰ نمونه مهر (خاص و عام) در قالب یک طرح تحقیقی و با مطالعه‌ی موردی در شهر یزد می‌باشد که با توجه به ضرورت این نوشتار، تعدادی از آنها حذف گردیده است.

امیدوارم که هنرمندان عرصه‌ی مکتوب و درک شیوه‌ی سنتی در هنر به عنوان چراغ راهشان است. کلاس درس در این عرصه، یادگیری و درک شیوه‌ی سنتی در هنر به عنوان چراغ راهشان است.

در به سرانجام رساندن این پژوهش، از همراهی و پشتیبانی آقایان دکتر محمد تقی احمدی، ریاست محترم دانشگاه تربیت مدرس، دکتر یعقوب فتح‌اللهی، معاونت محترم پژوهشی دانشگاه تربیت مدرس، دکتر جواد نیستانی مدیر محترم مرکز نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس، کمال امتنان و تشکر را دارم. همچنین از همکاران تحقیق خانم‌ها ریحانه جلیلی، سیمین طهمینه صادقی و طاهره ربیع‌پور که در طول مسیر و اتمام این نوشتار، بنده‌ی حقیر را همراهی کردند، صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

بر خود فرض می‌دانم از زحمات آقایان میرزا محمد کاظمینی - مدیریت محترم موزه‌ی اسناد و نسخه‌های خطی میرزا محمد کاظمینی یزد، آقای حیدرزاده، مدیریت محترم موزه‌ی سکه‌ی حیدرزاده یزد و خانم‌ها آتوم فراهی، فریبا کرمانی و جناب آقای مصطفی جانجانی در به بار نشستن این تحقیق، قدردانی نمایم. در پایان نیز از خانم مرصده برنجی که با اهتمام ویژه خود در نهایی ساختن اثر مساعدت لازم را به عمل آوردند، سپاسگزاری می‌نمایم.

و من الله التوفیق

منصور مهرنگار - ۱۳۹۴

۱. روش گردآوری از روش‌های «آرشیوی (اسناد و مدارک)»، «پیمایشی» و «کتابخانه‌ای» می‌باشد. نکته‌ی حایز اهمیت آنکه در گردآوری تعداد بسیار زیاد و البته مهم این‌گونه مژرها با اخذ مجوزهای قانونی و مراجعه به منازل اقشار مختلف مردم به‌صورت گزری و موردی در یزد گردآوری شده که کاری طاقت‌فرسا بوده است (نگارنده).